

A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT (1918-1946)

Ez az időszak a magyar történelem egyik legtragikusabb, legfájdalmasabb és egyben legkegyetlenebb korszaka volt. Hazánk elvesztette területének közel kétharmadát, a harcmezőn, a munkaszolgálatban és a haláltáborokban pusztult el több százezer honfitársunk, de békeidőben is három millió ember nyomorgott. A másik véglet az urak fényűző élete, a csillogó bálók és az ünnepi estélyek csak tovább éltezték az ellentéteket szegény és gazdag között. Hogy jutottunk idáig?

Magyarország az első világháborúban – de később a másodikban is – a vesztes oldalon harcolt. A békefeltételeket a győztesek diktálták és jóváhagyták azt, amit a szintén önálló államiságra vágyó szomszédaink megszereztek tőlünk. Csehszlovákiához került a Felvidék, Romániához Erdély, Jugoszláviához a Délvidék. Sok ezer család szakadt ketté, tagjai gyakran kerültek a határ másik oldalára. Szinte nem volt olyan ember Magyarországon, akinek ne lettek volna rokonai az elszakított országrészekben.

Nem csak az emberek, a gazdaság is megsínylette a szakadást. A nyersanyag-lelőhelyek zöme külföldre került, míg a feldolgozóipar itthon maradt. A nyersanyagokat ezután már importálni kellett. Az Osztrák-Magyar Monarchia piaca biztosan felvette a mezőgazdasági termékeinket, innentől kemény versenyben kellett helytállnia mezőgazdaságunknak.

Ebben a helyzetben az országnak nem volt más választása, mint a gazdasági és a politikai viszonyok stabilizálása. Ezt Bethlen István hajtotta végre, aki az ország miniszterelnöke volt 1921–1931-ig. Az ő nevéhez fűződik a pénzügyi stabilizáció, vagyis az új magyar pénz, a pengő bevezetése 1927-ben, az iskolarendszer megreformálása, amelyben Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter volt segítségére.

Az egész politikai életet a területi revízió igénye hatotta át. Ez azt jelenti, hogy meg akarták változtatni a békeszerződés határozatait, hogy Magyarország visszakaphassa az elvesztett területeket. Ehhez szövetségeseket is kellett szerezni, olyan országokat, amelyeknek hasonló céljai voltak. Először – a '20-as években – Olaszország volt a fő szövetségesünk, majd a '30-as évektől a világháborúban szintén vesztes Németország.

A revíziós törekvéseket szolgálta az oktatásügy is. Bizonyítani kellett kultúrfölényünket a szomszédos né-

pekkel – szlovákok, románok, szlovének, szerbek, horvátok – szemben, és ezért nagyon sok iskola épült ebben az időszakban. Több száz iskola működik ma is ezekben az igen impozáns épületekben.

Nem csak kulturálisan, katonailag is készült az ország. A fiatalokat már gyermekkorukban is edzették, hogy jó katonák legyenek. A cserkészmozgalomban a világ legjobbjai közé tartoztunk, olyannyira, hogy 1933-ban mi rendezhettük meg a cserkész-világtalálkozót.

Cserkészcsapat

Magyarország Trianon után

1929 és 1933 között söpört végig a világon a nagy gazdasági válság. Ez az agrárországokat, így Magyarországot is különösen súlyosan érintette, több millió ember vált munkanélkülivé. A tömeges elnyomorodás, a szegénység kedvezett azoknak a politikai erőeknek, amelyek szélsőséges eszméket vallottak. Bűnbaknak kiáltották ki a zsidókat, sorban születtek meg a harmincas évek végétől azok a törvények, amelyek a jogaikat korlátozták. Nem nézték, hogy szegény vagy gazdag, gyáros vagy gyári munkás, orvos vagy falusi tanító; ha zsidó volt, bűnös volt. Még a Színházi Élet című lapot is betiltották, csak azért, mert a főszerkesztője zsidó volt. A második világháborúban a zsidók kezébe nem adtak fegyvert, munkaszolgálatot teljesítettek a fronton. Végül 1944 tavaszán és kora nyarán a teljes vidéki zsidóságot vagonokban szállították a német haláltáborokba, ahol elpusztították őket – ez volt a holokauszt. Hasonlóan jártak el a cigánysággal is, őket is deportálták; a cigányság kiirtása a porajmos.

A második világháborúban a németek oldalán vettünk részt, reménykedve a területek visszaszerzésében. Háborús részvételünk fő felelőse Horthy Miklós, aki 1920–1944-ig az ország kormányzója, a hadsereg főparancsnoka volt. Látva a német vereség elkerülhetetlenségét, 1944 őszén ki akarta vezetni Magyarországot a háborúból, de a kiugrási kísérlet nem járt sikerrel. A kormányzó végül, miután fia életével is megzsarolták, október 16-án miniszterelnökké nevezte ki Hitler feltétlen hívét, a nyilas mozgalom vezetőjét, Szálasi Ferencet, majd lemondott tisztségéről. A Horthy által – sajnos – törvényesen kinevezett magyar kormány Hitler utolsó csatlósa volt.

A rövid politikai áttekintés megmutatta, hogyan vált egyre súlyosabbá a helyzet Magyarországon. Azonban nem mindenki szenvedett. A gazdag iparosok és arisztokraták szép villalakásokban éltek, nyáron a tengerparton (Abbázia) vagy Karlsbadban üdültek, de kedvelték Balatonfüredet, Tihanyt, a Dunakanyart vagy a Mátrát is.

A munkások és parasztok nem tudták, mi a nyaralás, gyakran még ennivalóra sem futotta. A nehéz fizikai munkát végző parasztok, kubikosok, napszámosok híg leveket ettek, krumplit és tészta, húst csak nagyon ritkán. A lakásaikban szó szerint nyomorogtak, jellemző volt, hogy négy-öt-hat ember lakott egy szobában, egy-egy ágyban általában ketten, néha hárman is aludtak.

A városi szegényeknek sokszor még a villamosjegyre sem volt pénzük, a villamos hátulján, az ütközőre ültek föl, hogy munkába, iskolába mehessenek.

A szegénység és a nyomor ellenére is volt néha vidámság. A szegény gyerekek is játszottak, métát, pilinckét. Ez utóbbit bottal és két oldalán kihelyezett, 15-20 centiméteres henger alakú fadarabba játszották. A földön fekvő fadarabra ráütöttek a bottal, az felpattant, és a levegőben kellett továbbbútni.

A második világháború végét mindenki másképp élte meg. Volt, aki felszabadulásnak mondta, mert nem üldözték tovább, másokat meg épp ekkor kezdték üldözni a megszálló szovjet csapatok, számukra elnyomás, megszállás kezdődött. A háborút követően súlyos élelmiszerhiány alakult ki, az árak az egekbe szöktek, 1946 nyarára már számokkal szinte ki sem lehetett fejezni az árakat. Új pénz kellett, és 1946. augusztus 1-én bevezették a ma is használatos forintot.

Tujázók. Jegy nélkül a villamos hátulján, vagy röviden a „tuján”

A KORSZAK PÉNZE

1919 válságos év volt Magyarország számára – minden szempontból. Az árak igen nagymértékben emelkedni kezdtek, amit jól jelez, hogy 100 korona a háború kitörésekor még kicsit több mint 105 svájci frankot ért, 1916 elején 63-at, 1919 nyarán 11,6-ot, 1920 júniusában már csak 3,1-et, az év végén már alig 1,4-et, 1923 decemberében pedig már csak három hellert (0,03 frankot). 1914-ben 1 kilogramm füstölt szalonna ára 1 korona 60 fillér volt, ugyanez 1924-ben 44 ezer koronába került! Az elinflálódott, bizalmi válságban lévő pénz helyett szerettek volna új fizetőeszközt bevezetni, ehhez azonban hiányzott a megfelelő mennyiségű fedezet. Ennek orvoslására Hegedűs Lóránt pénzügyminiszter új adónemeket vezetett be, sőt egyszeri vagyonváltást vetett ki a bankbetétek, üzletrészek, értékpapírok, földek és ingatlanok után. Sajnos a remélt bevételt nem sikerült beszedni, így más megoldást kellett találni az új pénz bevezetéséhez. Eközben az infláció időnként már megütötte a hiperinfláció mértékét is, vagyis az árak egy hónap leforgása alatt több mint 50 százalékkal emelkedtek. Ennek eredményeképpen 1923-ban egymillió koronás bankjegyek kibocsátását is elrendelték. (Érdekes epizód az úgynevezett frankhamisítási botrány, amely során a trianoni békediktátum kialakításában vezető szerepet játszó Franciaország gazdaságát próbálták megroppantani hamis gyártmányú, nagy címletű frankosokkal. Több magas rangú személy is érintett volt az ügyben, amely komoly nemzetközi feszültséget gerjesztett.)

A világháborús jóvátételek fizetése érdekében a Népszövetség beavatkozott a magyar gazdaságirányításba, jelentős károkat okozva azzal, hogy pusztán a pénzügyi egyensúly megteremtésére koncentráltak. A közterhek nagymértékben növekedtek, de ez sem hozta meg a várt eredményt, így végül igen hátrányos feltételek mellett, népszövetségi kölcsönt fölhasználva kezdtek hozzá az új pénz megteremtéséhez. A folyamat pozitív hozadéka volt, hogy 1924-ben fölállították a jegybankot, vagyis a Magyar Nemzeti Bankot. Az intézkedések hatására végül sikerült stabilizálni a koronát.

Amikor 1927 januárjában bevezették az új pénzt, akkor egy pengő 12500 koronával volt egyenértékű (váltópénze a fillér volt). Egy kilogramm arany értéke ekkor 3800 pengő volt.

A pengő igen stabil és nemzetközi viszonylatban is elismert valuta volt, amelyet a magyar éremművészek és grafikusok nagy hozzáértéssel terveztek meg, a magyar pénzek így Európa legszebbjei közé tartoztak.

A fizetőeszköz a gazdasági világválság viharait is jól állta, de a '30-as évek végén a fegyverkezési programok, illetve a háború előszele miatt lassú infláció indult meg, amelyet a visszacsatolások is növeltek, majd a háborús gazdálkodásra való átállás még tovább serkentett 1942-től. A harcoló felek mindenre elszántan küzdöttek egymással, s az ország több mint fél évre hadszíntérré változott. A német megszálló erők rablógazdálkodása, majd a „felszabadító” szovjet csapatok gátlástalan zsákmányszerzése és sarcai teljesen tönkretették az ország infrastruktúráját. Magyarország olyan véráldozatokat szenvedett el, amelyek alig voltak pótolhatóak. A rengeteg hősi halott és hadifogoly, a malenkij robotra hurcolt civilek és a koncentrációs táborokban elpusztult zsidóság hiánya annyira megviselte – az előbbiekkal együtt – a gazdaságot, hogy a termelés a háború előtti évekhez képest jelentősen visszaesett, s hiánygazdálkodást eredményezett.

1944 őszén a megszálló szovjet csapatok a Vörös Hadsereg Parancsnoksága nevével fémjelzett, fedezet nélküli bankjegyeket hoztak forgalomba, amelyek katonai szükségpénzek voltak kényszerárfolyammal. A bizalmatlanság igen nagy volt velük szemben, ami az infláció növekedésében is megnyilvánult (később a jegybanknak ezeket be is kellett váltania hivatalos pengő bankjegyekre, hatalmas veszteséggel). 1945 decemberében bankjegydézszebélyeket vezettek be, amelyeket a pénzekre kellett ragasztani. Azért, hogy a pénz a rajta lévő érték szerint forgalomban maradhasson, névértékének háromszorosát kellett fizetni értük – az intézkedés azonban lényegében hatástalan volt.

1946 júliusának végére a napi infláció mértéke megközelítette a 160 ezer százalékot! A legnagyobb címletű bankjegy, amelyet forgalomba hoztak, a 100 millió b.-pengős volt (százmillió billió, azaz: 100.000.000.000.000.000 pengő). Ennél is nagyobb címlet volt az egymilliárd b.-pengő, de az forgalomba már nem került. A teljesen tarthatatlanná vált helyzetben úgynevezett adópengők kibocsátásával igyekeztek segíteni, azonban ez is erősen inflálódott, bár azért a hagyományos pengőnél alacsonyabb ütemben, „csak” napi 360 százalékkal (1946 júliusának vége).